شبنم گل

مادري ٻوليءَ جا فڪري محرڪ ۽ انهن جي اهميت

Motives and importance of thought content in mother tongue

Abstract:

Language has many utilities; it is linked with social, cultural, and economic aspects, with especial emphasis on spiritual and psychological sides. Language is the axis of thinking and learning; and knowledge thereof is gained through environment and study. Mother tongue has its own importance in the modern era. Learning the mother language and seeking education in it causes mental development and spiritual awakening because language of the lullaby synchs with the soul. Similarly, a child grasps the guidelines given in the textbooks better in her or his first language. Closeness with the mother language cultivates self-confidence in a kid.

Language and culture are inseparable. Neglecting language causes culture to cave in. The canvas of culture contains science & technology, art, religion, ethics & law etc. Languages with strong economics aptitude rule the world; this includes English also as well. In the same way, Punjabis settled in Sindh for many years, and have businesses in different towns of Sindh, speak Sindhi fluently and clearly. Likewise, education of local language proves beneficial in their businesses.

In this paper, the importance of mother language is highlighted and its impact on the social, economical, psychological and spiritual aspects have been discussed.

ٻوليءَ جا مختلف ڪارج ٿين ٿا. ٻولي سماجي، ثقافتي ۽ اقتصادي حوالا رکي ٿي، جنهن ۾ نفسياتي ۽ روحاني پاسو ڀرپور آهي. ٻولي سوچ ۽ سکيا جو محور ٿئي ٿي، جنهن جي ڄاڻ ماحول ۽ مطالعي وسيلي حاصل ٿئي ٿي. رابطي جو معيار ٻہ ٻوليءَ جي معيار سان لاڳو آهي. رابطا ان وقت فعال ٿين ٿا، جڏهن اجتماعي سوچ سگهاري آهي. فعال لفظ، واسطن کي مضبوط ڪن ٿا. ٻولي لفظن جو ميڙ آهي، لفظ، انفرادي طور تي پنهنجي اندر طاقت جو سرچشمو ٿين ٿا.هر لفظ وٽ تحرڪ موجود

آهي، ڇو ته لفظ توانائي جومحرڪ ٿين ٿا. جيئن باهه جو لفظ اُچارڻ سان تپش جو احساس ٿئي ٿو. جڏهن ته لفظ پاڻي چوڻ سان سڪون ملي ٿو پاڻيءَ جي خاصيت ۾ سڪون، يڪسوئي ۽ تبديلي شامل آهن. اهوئي سبب آهي ته روزمره زندگيءَ ۾ استعمال ٿيندڙ لفظ، منفي يا مثبت اثر رکن ٿا. عام طور تي نفسياتي ماهرن جو خيال آهي ته ماڻهو پنهنجي سوچ يا خيال وسيلي، پنهنجي حالتن کي پاڻ تخليق ڪري ٿو.

ٻولي انفرادي اظهار جو ذريعو به آهي ته اجتماعي سوچ جي نمائندگي پڻ ڪري ٿي. جديد دور ۾ ماڻ ٻوليءَ جي وڏي اهميت آهي، جنهن جي وضاحت ضروري ٿيو پوي، ٻوليءَ جا مختلف محرڪ ٿين ٿا. انهن گهڻ رخي محورن جو هتي ذڪر ڪرڻ سان، ٻوليءَ جي اهميت وڌيڪ نمايان ٿيندي، جيڪي هن ريت آهن:

ٻوليءَ جو سماجي ڪارج: سماج ۾ رهندڙ ماڻهن جو وڌو تعداد، جيڪا ٻولي ڳالهائي ٿو ته اُها زبان، ان خطي جي سمورن پهلوئن جي ترجمان چئبي، سماجي نفسيات تي خطي جي طبعي حالتن ۽ ماحول جي تبديلين جو اثر پوي ٿو محترمه تنوير جوڻيجو ان موضوع تي روشني وجهندي لکي ٿي:

”ڪنهن سماج ۾ طبعي ڦير گهير باعث ثقافتي تبديلي جنم وٺندي آهي، ڇاڪاڻ ته طبعي ماحول جي ڦيرڦار باعث ضرورتن ۾ به تبديلي ايندي آهي، جاگرافيائي ماحول مان مراد ڌرتي، آبهوا، بارشون، جبل، سمونڊ، جهنگلات، جانور ۽ معدنيات وغيره اچي وڃن ٿا، ڌرتي ڏہڻ يا ٻوڏ اچڻ باعث سماج پيچ ڏاهه جو شڪار ٿئي ٿو“. (1)

اها حقيقت آهي ته موسمن جي تبديليءَ يا وسيلن جي اڻاٺ سبب، ماڻهو لڏپلاڻ ڪن ٿا، جنهن جي ڪري ٻوليءَ ۾ حالت پٽاندڙ لفظ وڌيڪ استعمال ٿيندا آهن. ٻين خطن جي ماڻهن جي ويجهو اچڻ سبب، ٻوليءَ ۾ نوان لفظ به پاڻمرادو شامل ٿي وڃن ٿا، ٻولي جيئن ته سماجي رابطي جو وسيلو آهي، جيڪا انساني اڌمن، مسئلن ۽ خوابن جي نمائندگي ڪري ٿي، جنهن جي دائري ۾ گفتگو سوال، بحث مباحثا ۽ ڏکن سکن جي ونڊڻ جي گهرج وغيره اچي وڃن ٿا.

ٻهراڙي ۽ شهري سماج ٻنهه مختلف ٿين ٿا، جتي رهڻي ڪهڻي، ٻولي، ريتن رسمن، مزاج ۽ روَين ۾ به فرق ملي ٿو. ٻهراڙي، ٻوليءَ جي نج پڻي جو مرڪز ٿئي ٿي، جڏهن ته موجوده دور ۾ شهري ماڻهو ٻوليءَ جي بگاڙ جو سبب بڻيو آهي. جتي شهري

طور طريقن ۽ ضرورتن مطابق، ڌارين ٻولين جا لفظ ڪتب آندا ويندا آهن. ماڻهو گهڻو ڪري، تعليم يا روزگار خاطر شهرن جو رخ ڪندا آهن. سندن ٻار مختلف انگريزي ميڊيم جي اسڪولن ۾ پڙهڻ جي ڪري، ماءُ ٻوليءَ کان ڌار ٿي وڃن ٿا. ٻوليءَ جي بگاڙ يا ميسارجي وڃڻ جو خطرو بہ شهرن ۾ وڌيڪ محسوس ڪيو وڃي ٿو اڄ بہ ٻهراڙين ۾ ٿيندڙ گفتگوءَ ۾ لوڪ ڏاهپ جا حوالا ملندا. اهي پهاڪا، پروليون ۽ آکاڻيون نسل درنسل منتقل ٿينديون آهن. سنڌي ٻوليءَ کي دنيا جي شاهوڪار ٻولين ۾ شامل ڪري سگهجي ٿو، ڇو تہ جنهن زبان ۾ لوڪ ادب يا ڏاهپ جو وسيع ذخيرو موجود آهي ان کي دنيا ۾ مڃتا حاصل ٿئي ٿي، لوڪ ادب ۾ آکاڻيون، قصا، داستان، بيت، ڏٽ، ڏوهيڙا، پروليون، پهاڪا، چوڻيون ۽ ڳجهارتون وغيره شامل آهن. عام تاثر اهو آهي تہ ماضيءَ ۾ ڌارين جي اوچتي حملي سبب ماڻهو گفتگو ۾ ڏٽ، پرولي يا ڳجهارت جو استعمال ڪندا هئا، جيڪي ذهني مشقن جو بهترين ذريعو سمجهيون وڃن ٿيون، جنهن جي ڪري گذريل دور جو ماڻهو ذهني طور تي وڌيڪ سجاڳ ۽ فعال هو سندس ذهني صحت ۽ يادگيري اڄ جي ماڻهن کان سرس هئي، ان حسياتي تحرڪ سبب، ان دور جو ماڻهو ذهني بيمارين جهڙوڪ ڊمينشيا ۽ الزائمر کان محفوظ هو. سگهڙن جون ڪچهريون، ميلا ملاکڙا ۽ سماجي ميل ميلاپ جي ڪري ان وقت جا ماڻهو ذهني ۽ روحاني طور تي وڌيڪ پختا هئا، گڏجي ويهڻ ۽ حال اورڻ سبب ذهن جو بوجهہ هلڪو ٿيندو هو تہ ٻئي پاسي سندن سوچ کي نوان رخ ملندا هئا.

اڳاٽي وقت ۾ عام طور تي ٻهراڙين ۾ آڌر ڀاءُ وقت سگهاري ٻولي استعمال ٿيندي هئي، اهي آجيان جا لفظ يا ڪيڪارڻ جا طريقا مثبت ۽ روشن جملن سان سينگاريل هوندا هيا، جن مان خلوص، محبت ۽ پنهنجائپ جو واس پيو ايندو هو. جيئن ميزبان چوندو هو تہ ”ڀلي آئين، جيءُ آئين، ڏي احوال خوش باش، جوڙ متارا، مال متاءُ، پاڙو اوڙو وهنوار وڙو ڪيئن پيو هلي“، مهمان جواب ڏيندو هو تہ ”سائين مهرباني، قرب، لک ٿورا، رب جا ڪرم نيڪ ٺاڪ خوش باش آهيون، پاڙو اوڙو زورو متارو ڀال ڀلايون، ڌڻي جي حڪم سان سڀ سرهايون“ اها حقيقت آهي تہ انهن اُتساهہ ڀرين جملن جي ڏي وٺ سبب، ماڻهو تازو توانا ٿي ويندا هئا. اڄ بہ ٻهراڙين ۾ ساڳيون روايتون آهن، پر اڳيون اُتساهہ ۽ اڪير اٽلپ ٿي آهي. پر اُتي گفتگو ۽ موقعي مهل سان پهاڪا اڄ بہ استعمال ٿين ٿا، جيڪي اجان تائين شهرن ۾ بہ رائج

آهن، جيئن، ”پلي ٻڪ پرم جي شال م وچي شان“، ”پرائي ڌهلين احمق نچي“، ”پاٽيءَ مٿي جهوپڙا مورک اُڃ مرن“، ”جيڏا اٺ تيڏا لوڏا“، جنهن گهر ۾ داڻا، تنهنجا چريا ٻه سياڻا“، ”دل ڪوڙي ته عذر گهڻا“ وغيره. اهي پهاڪا ٻوليءَ کي سونهن سان گڏ اثرائتو بڻائين ٿا.

ٻولي سماجي قدرن جو ٻه تعين ڪري ٿي، جنهن ۾ ڪچهريون، اوپاريون لهواريون، ڏاڙون، غشا پتا، قصا ڪهاڻيون، پوڳ چرچا وغيره اچي وڃن ٿا. ٻوليءَ جا منفي مثبت پاسا هر سماج ۾ مروج آهن پر بنيادي طور ٻوليءَ جو سماجي ڪارج تعميري ۽ جوڙيندڙ ٿئي ٿو جن ۾ احساس وندڻ ۽ آکاڻيون شامل آهن. جيڪي خاص طور تي ٻار جي ذهني اوسر ۾ اهم ڪارڪردگي ڏيکارين ٿيون. لوڪ آکاڻيون سوچ سمجهه سان گڏ، حڪمت عملي جوڙڻ سيکارين ٿيون. ان موضوع تي مغربي مفڪر هن ريت پنهنجي خيالن جو اظهار ڪري ٿي:

> ”ڪهاڻي ٻڌندڙ ۽ ٻڌائيندڙ جي وچ ۾ جيڪو تعلق جڙي ٿو ان طريقه ڪار کي Neural coupling عصبي جوڙ سڏيو وڃي ٿو. ڪهاڻيون ذهن جو ڪيميائي عمل تبديل ڪن ٿيون. همدردي، احساس ۽ انسانيت جهڙا گڻ پيدا ڪن ٿيون ۽ يادگيري مضبوط ٿئي ٿي. آکاڻي ٻڌڻ دوران ان احساساتي ڳانڍاپي سبب ذهن ۾ Oxytocin نامي رطوبت جڙي ٿي. جيڪا انسان ۾ محبت، احساس، همدردي، يقين ۽ سماجي لاڙا وڌائي ٿي، انساني ذهن، يڪسوئي جي ڪيفيت ۾ گهٽ رهڻ سبب هلندي ڦرندي ويهه هزار جي تعداد تائين ڏينهن ڏٺي جي خوابن ۾ مشغول رهي ٿو“[2]

اهو سچ آهي ته ان تصوراتي طاقت وسيلي، انسان خوابن کي حقيقت جو روپ ڏئي ٿو ساڳئي تصور جي پختگي، ناممڪن کي ممڪن ۾ بدلائي ٿي ڇڏي.

لوڪ ڪهاڻين جي اهميت ۽ افاديت تي ڊاڪٽر عبدالڪريم سنديلو پنهنجي ڪتاب ”لوڪ ادب جو تحقيقي جائزو“ ۾ لکي ٿو:

> ”ڪهاڻين ۾ وندر جو ڪافي سامان مهيا آهي، پر هر ڪهاڻيءَ ۾ ڪونه ڪو اخلاقي نڪتو ضرور لڪل آهي، جو سڌيءَ طرح نروار نه ڪيو ويو آهي، ڇاڪاڻ ته ائين ڪرڻ سان اهڙو اخلاقي ڏک نه لڳي ها. تنهن ڪري تمثيل ذريعي پکين، جيتن ۽ جانورن کان اخلاقي نڪتو نروار ڪرايو اٿن

تہ جيئن زود اثر پذير ٿئي، ٻي مکيہ ڳالھ اھا آھي تہ ڪھاڻين جا ڪردار گھڻو ڪري ديو، راڪاس، جن، ڀوت، جادوگر، پريون، ڏوتيون ۽ ڏائڻيون وغيره آھن، تنھنڪري مٿن غالب پوڻ لاءِ بہ پوري ھمت کپي، انھيءَ ڪري جيڪي سورما ڏيکاريا ويا آھن، سي گھڻو ڪري انسان آھن.“ [3]

انھن ڪھاڻين جو مثبت پاسو اھو آھي تہ ٻڌندڙ يا پڙھندڙ پنھنجو عڪس انھن سورمن ۾ ڏسي ٿو ۽ ھن ۾ اخلاقي مٿيرائي جو ڳڻ پيدا ٿئي ٿو.

ٻوليءَ جو ثقافتي رخ: ٻولي ۽ ثقافت ھڪٻئي کان ڌار نہ آھن. ٻولي نظرانداز ٿيڻ سان، ثقافت بہ ويڳاڻي ٿي پوي ٿي، ثقافت جي رنگارنگيءَ ۾ ٻولي، صنعت، سائنس، فن، قانون، مذھب حڪمت ۽ اخلاقيات وغيره شامل آھن. ثقافتي زندگيءَ جو مڪمل خاڪو آھي، جنھن ۾ رھڻي ڪھڻي، رجحان ۽ رويا پڻ اچي وڃن ٿا. ثقافتي تبديلي ماحول جي حالتن ثقافتي لاڳاپن ۽ جدت جي بدلجندڙ معيار سبب اچي ٿي، ٻولي جي سمجھ ۽ ويجھڙائي ثقافت ۽ تھذيبي ورثي کي جياري ٿي. جيڪي ٻارن جي اسڪولن ۾ تعليم حاصل ڪن ٿا. انھن تي انگريزي ثقافت جو وڏيڪ اثر پوي ٿو ھنن جو لباس، موسيقي، ادب، کاڌا ۽ رھڻي ڪھڻي بہ مغربي اثر ھيٺ رھي ٿي. اھوئي خطرو محسوس ڪري، دنيا جي ڪيترن ملڪن ۾ سرڪاري زبان، نصابي سرگرمين ۽ روزمره جي استعمال طور مادري زبان رائج آھي. انھن ملڪن ۾ چين، جپان، فرانس، جرمني ۽ مشرقي يورپ جا ڪيترا ملڪ اچي وڃن ٿا. ھر سماج کي ذھني ۽ روحاني طور تي فعال فرد گھرجن، جيڪي موثر تنظيمي ڪم جو حصو بڻجي سگھن، پنھنجي ٻولي ۽ ثقافت کان پري ماڻھو ذھني طور تي چڙ ويڙ ٿئي ٿو. چين جو مثال سامھون آھي، جن قديم ورثي ۽ لوڪ ڏاھپ مان ڀرپور فائدو ورتو آھي، ڪنفيوشس ۽ ٻين فلسفين، ھڪ مڪمل نظام حيات ڏنو جيڪو کين ذھني ۽ روحاني طور سگھارو بڻائي ٿو. سندن سماجي رابطا بہ فعال آھن، ٻڌ ازم، جين مت، تاو ازم، جا سونھري اصول اڄ بہ سري لنڪا، تبت، چين، جپان، نيپال ۽ ٿائي لينڊ ۾ نظر اچن ٿا. اھي قومون گھڻيون مذھبي نہ آھن، پر سندن معاشرا اڄ بہ مذھبي راھنمائن جي ٻڌايل رستن تي ھلن ٿا. اھي قومون پاڻ ۾ مادري ٻوليءَ ۾ ڳالھائين ٿيون، جيئن سندن نئون نسل بہ ٻوليءَ جي ورثي جي اھميت کان آگاھ رھي، پر سنڌي زبان ۾ لوڪ ڏاھپ، ادب ۽ شاعريءَ جو ڀرپور حصو ھوندي بہ اسان ان کان لاڀ حاصل نہ ڪري سگھيا آھيون. اڄ سچل، سامي، شاھ عنايت يا شاھ ڀٽائي اسان لاءِ ذھني جاڳرتا بدران محض عظمت جا اھڃاڻ آھن، سندن ڪلام مان اسان عملي طور تي ڪو وڏو فائدو نہ

ورتو آهي، جڏهن تہ سنڌن ٻولي ۽ فڪر بهترين مثال آهن. ڊاڪٽر غلام نبي سڏايو ان حوالي سان لکي ٿو:

”ٻولي جي تخليقي رخ سان ڪنهن واقعي يا شيءِ جي اندر يعني ڪل کي ڳولهي سگهجي ٿو انهي ڪري ئي انساني شعور هر قدم تي بہ صورتون اختيار ڪري ٿو هڪ تدريجي ارتقا جي صورت، جيڪا ٽڪراءَ کي دريافت ڪري ٿي ۽ ٻي جاکوڙ جي صورت جيڪا شيءِ جي اصليت ۽ سڃاڻپ تي قادر رهي ٿي“ (4)

اها حقيقت آهي تہ قديم لوڪ ادب يا صوفي شاعريءَ ۾ استعمال ٿيندڙ ٻولي، زندگي جو نج پڙهو ۽ تت ڳولهي آڏي سامهون بيهاري ٿي، انڪري اها جديديت جي بہ ضرورت آهي، تخليقي ٻولي ان وقت سگهاري ٿيندي، جڏهن ماضيءَ ۾ سرجيل ادب کي سمجهڻ جي ڪوشش ڪبي، ماضي جيڪو فن ۽ فڪر کي مضبوط بنياد فراهم ڪري ٿو.

ساڳيءَ ريت گهڻ ثقافتي سماج هئڻ ڪري، سنڌ ۾ مختلف نسلي گروهن جا ماڻهو رهن ٿا، انهن جي ٻولي، رهڻي ڪهڻي ۽ ثقافت مختلف آهي، صوبي جي نمائنده زبان سنڌي آهي ان ڪري اها زبان فقط سنڌي ماڻهن تائين محدود آهي. سنڌ ۾ اردو، پنجابي، بلوچي، پٺاڻ ۽ ٻيون زبانون ڳالهائيندڙ قومون بہ آباد آهن. جن جي اظهار جو ذريعو اردو زبان آهي، قومي زبان هئڻ سبب اها ملڪ گير طور رابطي جي زبان آهي، ان ڪري سنڌ ۾ رهندڙ سنڌي بہ مختلف قوميت جي ماڻهن سان اردو ۾ ڳالهائين ٿا، مختلف ثقافتن جي ويجهو اچڻ سان لباس، رهڻي ڪهڻي ۽ رسم رواجن بہ واضح تبديلي آئي آهي، اهڙيءَ ريت ٻولي بہ متاثر ٿي آهي، جنهن ۾ اردو ۽ انگريزي جا لفظ شامل ٿيا آهن، گلوبلائيزيشن جي اثر هيٺ سنڌي زبان ۾ انگريزيءَ جو استعمال جدت ۽ طبقاتي مٿڀرائي جو اهڃاڻ سمجهيو وڃي ٿو.

ٻوليءَ جو اقتصادي پس منظر: جن ٻولين جو اقتصادي پس منظر مضبوط آهي، اُهي دنيا تي حڪمراني ڪن ٿيون جن ۾ انگريزي زبان بہ شامل آهي، جيڪا وڏج واپار ۽ اعليٰ طبقي جي ترجماني ڪري ٿي. جيئن سنڌ ۾ سالن کان رهندڙ پنجابي صاف سنڌي ڳالهائين ٿا، جن جا سنڌ جي مختلف شهرن ۾ ڪاروبار آهن، 1932ع ڌاري سکر بئراج ۽ بعد ۾ 1956ع دوران ڪوٽڙي بئراج ٺهڻ وقت ٻنيون ڌارين آبادگارن ۾

ورهايون ويون، جن جي اڪثريت سنڌي ڳالهائي ٿي. ڪاروباري لحاظ کان ان خطي جي زبان سکڻ فائديمند ثابت ٿئي ٿي، جيئن سي پيڪ ڪانپوءِ پوري ملڪ ۾ چائنيز ٻولي جي سکيا جا ادارا کُلي ويا آهن. ان کان علاوه چائنا مختلف شعبن لاءِ شاگردن کي اسڪالر شپ جا سنا موقعا بہ ڏنا آهن. پر اسان سنڌي ٻولي جي حوالي سان ڪي بہ تعليمي پروگرام يا نوڪرين جا سنا موقعا نہ ڏنا آهن. جنهن جي ڪري شاگردن کي دلچسپي محسوس نہ ٿي ٿئي. ٻوليءَ سان لاڳاپيل هڪ سنو مستقبل، شاگردن کي اهو مضمون کڻڻ لاءِ اتساهي ٿو. جيئن تائيوان جي ڇوڪري پي لنگ هانگ جيڪا هارورڊ يونيورسٽي مان Ethnomusicology ۾ پي. ايڇ. ڊي ڪري رهي آهي. هوءَ تحقيق دوران سنڌ ۾ رهي، جيڪا پٽائيءَ جو راڳ ڳائي ۽ تنبورو پڻ وڄائي ٿي. شاهہ جي سُرن، موسيقي ۽ پيغام ۾ ڪيس خاص دلچسپي آهي. ساڳيءَ ريت سنڌ ۾ بہ اسڪالر شپ جا پروگرام ترتيب ڏئي سگهجن ٿا. سنڌ جو فن فڪر ۽ صوفي ورثو شروع کان ئي سگهارو هو جنهن جي ڪري مختلف دورن ۾ هتي غير ملڪي سياح آيا آهن. جن ۾ انگريزن هتي اڇي ٻولي ۽ تاريخ تي خاص ڪم ڪيو. سنڌ ايندڙ چيني سياح هيونسانگ مطابق "هتي جي زمين اناج اپائڻ لاءِ پلي ڏاڍي پلي آهي، هتي ڪپهہ، جوئر ۽ ٻاجهري تمام گهڻي ٿئي ٿي، هتي سون، چاندي ۽ ٽامون گهڻو آهي" (5)

سنڌ ۾ آباديءَ جي اڪثريت زراعت سان وابستہ رهي. ڏارين قومن هتي اڇي ڪاروبار ڪيا، سنڌ ۽ هند جي واپار ۽ پيداوار کي عربن جي نگاهہ ۾ جيڪا اهميت حاصل هئي، ان جو اندازو هن مان لڳائي سگهجي ٿو تہ حضرت عمر رضہ هڪ عرب سياح کان پڇيو تہ "هندوستان بابت تنهنجي ڪهڙي راءِ آهي؟" ان تي هن ٽن مختصر فقرن ۾ جواب ڏنو "سندس درياهہ موتي آهن، سندس پهاڙ ياقوت آهن ۽ سندس وڻ عطر آهن" (6)

تمام گهڻن وسيلن هئڻ جي باوجود، سنڌ جو خِطو گهڻي ترقي نہ ڪري سگهيو جنهن جو مکيہ سبب وڻج واپار ڏانهن ماڻهن جو گهٽ لاڙو هو. ڪاروباري ذهينيت جون مالڪ قومون جلد تڪڙي ترقي ڪن ٿيون، سنڌ جي آبهوا معتدل ۽ آرام پهچائيندڙ آهي، جنهن جي ڪري عام ماڻهو سُست ۽ آرامده ماحُول ۾ رهندڙ ٿئي ٿو جاگيرداري نظام ماڻهن کي پاڻ پرائي ڏانهن مائل ٿيڻ نہ ڏنو آهي ۽ ٻيا بہ ڪيترائي سياسي، لساني، معاشي ۽ امن و امان جا مسئلا آهن، جن جي ڪري سنڌ جي اقتصادي

ترقيءَ جي راهه ۾ ڪيترين رڪاوٽون درپيش رهيون آهن. ٻوليءَ جي واڌ ويجهه ۽ مقبوليت ۾ مضبوط اقتصادي پس منظر جو وڏو حصو رهيو آهي, ان ڪان علاوه ٻولي کي بچائڻ, ٻوليءَ جي اوسر, ٻولي جي اهميت ميجرائڻ وغيره اهڙا موضوع آهن, جن تي هر دور ۾ گهٽ ڪم ٿيو آهي.

ٻوليءَ جو نفسياتي ۽ روحاني پاسو: ماءُ ٻولي سکڻ ۽ ان زبان ۾ شروعاتي علم پرائڻ سان ٻار جي ذهني ۽ روحاني اوسر ٿئي ٿي, ڇو ته هُو جنهن زبان ۾ لولي ٻڌي ٿو اُها ٻولي هن جي روح ۾ جذب ٿي وڃي ٿي, ساڳيءَ ريت ٻار, ماءُ ٻوليءَ ۾ درسي ڪتابن جو بنيادي خيال جلد سمجهي ٿو, ڇو ته نجي اسڪولن ۾ پڙهندڙ اڪثر ٻار سيڪنڊري ۽ هائر سطح تي پهچڻ جي باوجود, انگريزي زبان تي مڪمل عبور حاصل نه ڪري سگهن, ٻار, اُها ٻولي تڪڙي سکي ٿو جيڪا گهر ۽ ٻاهرين ماحول ۾ ڳالهائي ويجي ٿي, ڪيترائي سنڌي خاندان گهر ۾ انڪري انگريزي ٻولي ڳالهائين ٿا جيئن ٻار جلدي اُها زبان مڪمل طور تي سکي سگهي. ان ڪري اڪثر ٻار ٻولي جي مونجهاري سبب تعليمي ميدان ۾ گهربل نتيجا حاصل نه ٿو ڪري سگهي. اقوام متحده ٻاران به ٻارن لاءِ ابتدائي تعليم مادري زبان ۾ ڏيڻ جي ترغيب ڏني وئي آهي, ڇو ته دنيا جي ڪيترين قومن, پنهنجي ٻارن کي ثقافت ۽ ادب ڪان پري ٿيندي ڏٺو.

ماءُ ٻوليءَ سان ويجهڙائي سبب ٻار ۾ خوداعتمادي جو احساس اُسري ٿو. جذباتي ۽ سماجي طور تي پنهنجائپ ۽ پاڻ پرائي زندگيءَ جو اخلاقي معيار مقرر ڪرڻ سان بهتر بڻائي ٿي. ماڻهو زبانون ڪيتريون ڇونه سکي پر هو سوچي ۽ خواب پڻ ماءُ ٻولي ۾ ڏسي ٿو.

ٻار جي سکيا جو Nonverbal language (خاموشي جي زبان) جيڪا اشارن, تاثرن ۽ احساس جي ٻولي آهي, جنهن کي باڊي ليئنگويج به سڏيو ويجي ٿو. ٻار Reflexes (جسماني چرپر) وسيلي بک, ننڊ, خوشي يا خوف جو اظهار ڪري ٿو ٻار جي روئڻ سان خبر پوي ٿي ته ڪيس بک لڳي آهي يا ننڊ تي اچيس. ٻار جي سکيا جو عمل ماءُ جي گرڀ ۾ شروع ٿي ويجي ٿو جڏهن ماءُ ڏک يا خوف محسوس ڪري ٿي ته ٻار جي چرپر جو انداز بدلجيو ويجي.

ٻولي ۽ ڇهاءُ اهميت رکن ٿا. شروعاتي ٽن سالن ۾ ٻار جي شخصيت جڙي راس ٿئي ٿي. انهن ٽن سالن ۾ ٻار محبت, نفرت, يقين, بي يقيني, خود اعتمادي, منفي

يا مثبت سوچ سکي ٿو. اهي ابتدائي تاثر، سڄي زندگي هن جي شخصيت تي ڇانيل رهن ٿا. ماءُ ٻوليءَ ۾ ماحولياتي ۽ احساساتي ڄاڻ هن جي شخصيت جو رخ متعين ڪري ٿي، آمريڪي ليکڪا ڊبليو. ايس.ٽرنر پنهنجي ڪتاب "Natural Education" ۾ لکي ٿي "مون ائين ٿي سمجهيو ته جيڪڏهن ومي کي پينگهي ۾ صحيح ڳالهائڻ سيکاريم ته سڄي عُمر صحيح ڳالهائيندي، تنهنڪري ڏاڍيءَ خبرداريءَ سان سُٺي ۽ سُٺي ٻولي ساڻس ڳالهائيندي هيس. ائين ورهين تائين ڪيس ڪو گرامر ڪونه سيکاريم پر هوءَ ڳالهائڻ يا لکڻ ۾ ڪا چُڪ نه ڪندي هئي". هر برٽ اسپينسر لکي ٿو ته سٺ ورهين جي عمر تائين هن گرامر اصل ڪونه ڏٺو هو پر پوءِ به انگريزي ۾ ڪتاب اهڙا لکيا اٿس جو ڪو ورلي لکي (7)

ابتدائي ٽن سالن دوران ٻار کي ماءُ ٻوليءَ ۾ لوڪ ڪهاڻيون ٻڌايون وڃن ته انهن جو اثر به ٻار جي ذهني اوسر تي پوي ٿو. هڪ ئي وقت ۾ ٻار به يا ٽي زبانون سکي سگهي ٿو پر اهو وقت هن لاءِ مونجهاري وارو ثابت ٿيندو.

انگريزي زبان جي اهميت ۽ افاديت کان انڪار نه ٿو ڪري سگهجي. ڇو ته اها زبان سٺي مستقبل جي ضمانت ٿئي ٿي. جيڪڏهن انگريزي زبان جو تعلق مادي ترقي سان آهي ته ماءُ ٻوليءَ جو واسطو ٻار جي روحاني اوسر سان ٿئي ٿو.

ٻوليءَ جي واڌ ويجهه ۾ ماحول ۽ ڪتاب اهم ڪردار ادا ڪن ٿا. فطري ماحول مشاهدي ۽ تجربي لاءِ ضروري آهي ته ڪتاب تصوراتي سگهه ۾ واڌارو ڪري ٿو. روزمره جي گفتگو وسيلي خيال ۽ تصور سکي سگهجن ٿا ته ٻئي طرف مطالعي سان لفظن جي ذخيري ۽ ڄاڻ ۾ وسعت اچي ٿي. ٻڌڻ جو سڌو سنئون واسطو گفتگو جي فن سان آهي، جنهن کي Productive listening 'لاڀائتي ٻڌڻي' چيو وڃي ٿو. هڪ سٺو ٻڌندڙ سٺي گفتگو جو فن ڄاڻي ٿو. بلڪل ائين مطالعي ذريعي لکڻ جي صلاحيت کي فروغ ملي ٿو. هڪ لحاظ کان لاڀائتي ٻڌڻي ۽ وسيع مطالعو گفتگو جو ڏانءُ عطا ڪن ٿا. مثبت، موثر ۽ دل کي ڇهندڙ ٻولي روح جو عڪس ٿئي ٿي، جنهن لاءِ يوناني مفڪر لنجائي نس جو چوڻ آهي ته "اُتم ٻولي، ذهني مهانتا جو ثمر ٿئي ٿي" خوبصورت لفظن ۽ خيالن لاءِ محرڪ به اتساهيندڙ هجن.

حوالا

1. جوڻيجو تنوير، ”ملڪ جي سياسي صورتحال باعث سنڌ ۾ سماجي، ثقافتي تبديلي ۽ سنڌي ادب“2014ع، ڇاپو اول، پاڪيزه پرنٽرس، حيدرآباد ص 41،
2. “Why story telling works: The science” keefe Alyssa Galerius. Source: internet.
3. سنديلو عبدالڪريم، ڊاڪٽر، ”لوڪ ادب جو تحقيقي جائزو“ ڇاپو پهريون سال 2016ع، پيڪاڪ پرنٽرس ۽ پبلشرز ڪراچي.
4. سنديلو غلام نبي، ڊاڪٽر مضمون، ”سچل جي شاعري ۾ مذهبي علامتون، ”سرمست“، 16 – 1990ع، پوپٽ پرنٽنگ پريس، خيرپور.
5. ميمڻ، عبدالمجيد سنڌي، ڊاڪٽر، ”سنڌ سياحن جي نظر ۾“ ڇاپو پهريون، روشني پبليڪيشنز 2001ع، روشني ڪمپوزر، ڪنڊيارو سنڌ.
6. مخدوم، امير احمد (مترجم) ڪتاب چچ نامو سنڌي ادبي بورڊ، 2004، ص 172
7. W.S. Stoner “Natural Education” سنڌي ۾ ترجمو ”ماءُ ٻارن کي ڪئين سڌاري“ سنڌيڪار: شيوارام، نرسنگهه داس ڦيرواڻي، ڇاپو ٻيو مارچ 2013ع، ٿرديپ ڳوٺاڻي ترقياتي پروگرام مٺي، ضلعو ٿرپارڪر، سنڌ.